

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ІНДИВІДУАЛЬНО

RESEARCH METHODOLOGY OF LEARNING OUTCOMES OF CHILDREN WITH COGNITIVE IMPAIRMENT, WHO LEARN INDIVIDUALLY

Стаття присвячена вагомій темі вивчення якісних показників застосування корекційних підходів до роботи з дітьми, які перебувають на індивідуальній формі навчання, методами дослідження результатів їхньої навчальної діяльності. Висувається та обґрунтовується твердження, що результати навчальної діяльності є одним із показників успішності реалізації корекційної мети. З'ясовується специфіка застосування контрольних зрізів як головного способу оцінки рівня засвоєння дітьми навчальної програми. Розглядається методика формування структури та змісту контрольних зрізів, зокрема, сутність репродуктивного, пізнавально-пошукового та творчого рівнів контрольних зрізів, якими послуговується вчитель. Задля ефективного та якісного аналізу виконаних завдань контрольних зрізів пропонується розроблена шкала оцінювання, на підставі якої виокремлюються та характеризуються рівні успішності учнів з особливими освітніми потребами. Розкривається роль методу вивчення навчальної документації у процесі дослідження пізнавальних можливостей такої категорії учнів. Деталізуються особливості вивчення справи дитини, виграїв із протоколу інклюзивно-ресурсного центру, класного журналу, наказів управління освіти і науки, які стосуються дитини. Неабияк увага звертається на вивчення портфоліо учнів, яке віддзеркалює низку аспектів їх навчальної діяльності. Експлікуються головні принципи аналізу календарно-тематичного планування. Окреслюються можливості застосування експрес-методики виявлення відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів. Демонструється своєрідність завдань за п'ятьма інформаційними блоками, які є базою для обстеження різних проявів психіки на предмет інтелектуального розвитку. Описується шкала оцінювання виконання завдань та рівні успішності за експрес-методикою визначення рівня інтелектуального розвитку. Виокремлюються та вивчаються інші чинники, які впливають на з'ясування інтелектуальних можливостей школярів. Зокрема встановлюється, що такими чинниками можна вважати особливості поведінки дитини, які стимулюють успішне виконання завдань (контактність, зацікавленість, способи виконання, швидкість роботи, працездатність тощо).

Ключові слова: діти з порушеннями пізнавальної діяльності, індивідуальне

навчання, контрольні зрізи, експрес-методика, навчальна документація.

The article is devoted to the important topic of studying the quality indicators of the application of corrective approaches in working with children who are on an individual form of education, methods of researching the results of their educational activities. The statement that the results of educational activities are one of the indicators of the success of the correctional goal is put forward and substantiated. The specifics of the use of control sections as the main way to assess the level of child's mastery of the curriculum are clarified. The method of forming the structure and content of control assessments, in particular, the essence of the reproductive, cognitive-exploratory and creative levels of control assessments, which are used by the teacher, is considered. For the purpose of effective and qualitative analysis of the performed tasks of control assessments the developed scale of estimation, on the basis of which levels of success of pupils with special educational needs are allocated and characterized, is offered. The role of the method of studying educational documentation in the process of studying the cognitive abilities of this category of students is revealed. The peculiarities of studying the child's case, extracts from the protocol of the inclusive resource center, the class journal, orders of the Department of Education and Science concerning the child are detailed. Much attention is paid to the study of pupil's portfolios, which reflects a number of aspects of their learning activities. The main principles of analysis of calendar-thematic planning are explained. Possibilities of application of the express technique of detection of deviations in intellectual development of junior schoolboys are outlined. The originality of the tasks on the five information blocks, which are the basis for the examination of various manifestations of the psyche for intellectual development, is demonstrated. The scale of assessment of task performance and levels of success according to the express method of determining the level of intellectual development is described. Other factors that influence the elucidation of pupil's intellectual abilities are identified and studied. In particular, it is established that such factors can be considered features of the child's behavior that stimulate the successful completion of tasks (in-touch capabilities, interest, methods of performance, operating speed, efficiency, etc.).

Key words: children with cognitive impairment, individual training, control assessments, express methods, educational documentation.

УДК 37.09

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.16>

Дутковська Р.В.,

аспірантка кафедри колекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Питання організації корекційно-педагогічного супроводу дітей індивідуальної форми навчання є досить актуальним, оскільки є гостра потреба вдосконалити якість надання корекційних послуг

такій категорії дітей. Методи дослідження результатів навчання дітей із порушеннями пізнавальної діяльності є важливим інструментом визначення показників їх успішності. Це допоможе з'ясувати труднощі в реалізації корекційної мети, яка без-

посередньо є гарантом ефективності навчального процесу таких дітей. Вивчення стану забезпечення корекційного компонента індивідуального навчання також дасть змогу виявити прогалини, які є в сучасній системі спеціальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальній педагогіці розглядалися окремі аспекти індивідуального навчання у працях І. Зайченка, М. Фіцули М. Ягупова та інших [1; 2; 3]. Тому проблема застосування методів оцінки вивчення результатів навчальної діяльності дітей індивідуальної форми навчання вимагає системного вивчення та, щонайменше, окремого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Специфіка застосування методів дослідження результатів навчальної діяльності дітей із порушеннями пізнавальної діяльності індивідуальної форми навчання у вітчизняній педагогіці системно не вивчалась. Зокрема новою є методика розробки та проведення контрольних зрізів та дослідження стану сформованості навчальної діяльності.

Мета статті – розкрити сутність методів дослідження результатів навчальної діяльності дітей із порушеннями пізнавальної сфери, які навчаються індивідуально.

Виклад основного матеріалу. Дослідження результатів навчальної діяльності є одним із завдань констатувального експерименту, метою якого є вивчення та узагальнення даних із реалізації корекційних завдань у навчальному процесі молодших школярів індивідуальної форми навчання з порушеннями пізнавальної діяльності. Корекційна спрямованість навчання є істотною умовою ефективно організації супроводу індивідуального навчання такої категорії дітей, що є головним завданням усієї роботи.

Зміст оцінювання результатів навчання полягає в характеристиці інтелектуального потенціалу дитини та стану сформованості її навчальної діяльності. Провідні ж завдання, які випливають із мети оцінювання результатів навчальної діяльності, такі: вивчення стану забезпечення корекційних послуг у системі індивідуального навчання; встановлення рівня можливостей пізнавальної сфери дитини; визначення показників засвоєння учнями навчальної програми; з'ясування труднощів у роботі з дітьми задля подальшого напрацювання стратегії їх подолання.

Для дослідження навчальних можливостей дітей із порушеннями пізнавальної діяльності, які навчаються за індивідуальною формою, застосовуються такі методи: вивчення документації, методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів (Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська), контрольні зрізи.

Вивчення документації. Вивчення документації має бути первинним етапом дослідження резуль-

татів навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, які перебувають на індивідуальному навчанні. Головна мета вивчення документації – з'ясування усієї інформації про дитину, що дає змогу, з одного боку, частково побачити картину її інтелектуально-психологічного розвитку і в такий спосіб доповнює загальне бачення того, чи повною мірою реалізовується корекційна мета, а, з іншого боку, стає підґрунтям для розробки контрольних зрізів як важливого методу у сфері корекційного супроводу. Для цього треба вивчити такі документи:

- особову справу дитини;
- витяги з протоколу інклюзивно-ресурсного центру;
- характеристику на школяра;
- портфоліо дитини (зошити, малюнки, аплікації, контрольні роботи тощо);
- календарно-тематичне планування вчителя;
- класний журнал.

Розгляд справи учня є важливим елементом цього етапу, оскільки дає змогу детально вивчити анамнез дитини та проаналізувати особливості її розвитку. Завдяки анамнезу можна ознайомитися з історією порушень пізнавальної діяльності, а саме: з'ясувати природу етіології порушень та перебіг періоду «немовляти»; вивчити особливості фізичного та нервово-психічного розвитку, наявність порушень органів чуття та загальної, дрібної моторики, рухових функцій; визначити перелік перенесених захворювань. Водночас варто з'ясувати додаткові чинники, які також значною мірою впливають на розвиток дитини. Варто також визначити умови, в яких перебував школяр (умови проживання, виховання), вивчити сімейний анамнез (який вплив справляли батьки). Розглядаючи справу дитини, треба вивчити відомості також про її вік, клас та заклади, в яких вона перебувала і навчалась.

Вивчаючи витяги з протоколу інклюзивно-ресурсного центру, варто ознайомитися з висновками попередніх обстежень дітей спеціалістами (психологом, логопедом, вчителем-дефектологом, психіатром, невропатологом та іншими). Також важливо розглянути характеристики на дітей, складені педагогами, які працюють із дитиною. Завдяки вивченню характеристик можна з'ясувати особисту інформацію про навчальну діяльність (знання з основних предметів, зону актуального та найближчого розвитку, елементи навчальної діяльності тощо), особливості психічних процесів (стійкість уваги, глибина та гнучкість мислення, особливості запам'ятовування тощо), особисті якості дитини та її поведінку, становище в колективі (ставлення інших дітей до досліджуваного, прояв ініціативи, активність тощо).

Завдяки портфоліо учня ми безпосередньо можемо побачити результати діяльності дитини. Варто переглянути зошити з різних предметів,

завдяки чому можна визначити якість виконання завдань на уроці, грамотність письма, рівень виконання домашніх завдань тощо. Також потрібно переглянути малюнки, аплікації та всі художньо-творчі роботи дитини, що дасть змогу з'ясувати інформацію про дрібну моторику, інтелектуально-психологічні особливості, які впливають зі змісту та техніки виконання малюнків.

Вивчення календарно-тематичного планування варто здійснювати з метою з'ясування того факту, чи вносить вчитель у нього корективи, враховуючи особливості розвитку дитини.

Заключним етапом у вивченні документації має бути перегляд класного журналу, щоб визначити, як оцінює вчитель дітей. Деталі оцінювання можна з'ясувати в анкетуванні та індивідуальній бесіді з вчителем.

Вивчення документації найкраще здійснювати в школі та інклюзивно-ресурсному центрі з умовою конфіденційності відомостей індивідуального характеру. Результати вивчення цих відомостей треба записати у спеціальний зошит для нотаток за протоколом:

Вивчення документації

№ п/п	Назва документу	Зміст документу (тези)	Особливі позначки
-------	-----------------	------------------------	-------------------

Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів (Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська). Мета цієї методики в цьому дослідженні полягає не лише у визначенні відхилень в інтелектуальному розвитку, а й у з'ясуванні особливостей роботи інтелектуальної сфери та елементів навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку, які перебувають на індивідуальній формі навчання. Тобто безпосереднім завданням є встановлення сильних та слабких сторін мисленнєвої діяльності дитини й усіх властивостей психіки, які беруть участь в організації та реалізації навчальної діяльності. Наприклад, якщо нам треба торкнутися специфіки роботи інтелектуальної сфери, а в дитини спостерігаються особливі проблеми з вербальним інтелектом, то передусім варто з'ясувати такі факти: чи враховує вчитель цю особливість та здійснює корекцію під час навчання, чи працює з дитиною логопед тощо. Також уся отримана інформація враховуватиметься у висновках у процесі проведення та оцінювання контрольних зрізів.

Методика здійснюється за інструкцією, яку нам пропонують її автори. Експрес-методика складається з чотирнадцяти завдань, а вони своєю чергою формують п'ять блоків, які віддзеркалюють її сутність.

Перед початком дослідження має створюватись невимушена, спокійна атмосфера. Методика має проводитись із кожною дитиною окремо. До усіх

завдань учневі пропонується наочний матеріал. Перед проведенням дослідження школяреві варто пояснити інструкцію виконання. У процесі дослідження дитині має надаватися потрібна допомога, навідні запитання. Хід дослідження фіксується у спеціальний протокол, завдяки якому і відбувається оцінювання результатів методики. Оцінювання здійснюється за шкалою запропонованою авторами.

Оцінювання результатів виконання експрес-методики

Номер та назва завдань	Особливості виконання	Оцінювання (бали)
------------------------	-----------------------	-------------------

Контрольні зрізи. Головна мета контрольних зрізів – з'ясувати відповідність знань дітей навчальній програмі. Перед розробкою контрольних зрізів важливо розглянути психолого-медико-педагогічні висновки щодо можливостей дітей та провести методику діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів (Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська), а також вивчити програми, які лежать в основі календарно-тематичного планування.

Завдяки психолого-медико-педагогічним висновкам можна ознайомитись із результатами попередніх обстежень дітей спеціалістами, визначивши кількість рекомендованих корекційних годин роботи.

За допомогою методики діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів (Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська) обстежується інтелектуальний рівень дітей, а також можливості психічних процесів та деякі елементи навчальної діяльності, що дасть змогу точніше продумати особливості контрольних зрізів.

Ключове значення має вивчення програм, які є підґрунтям календарно-тематичного планування, оскільки саме вони становлять основу змісту та смислового навантаження контрольних зрізів. Контрольні зрізи розробляються з таких предметів: українська мова, читання, математика. Спочатку встановлюється рік навчання та психолого-медико-педагогічний висновок дитини, а згідно з ним – програма кожного з обстежуваних школярів. Також з'ясовуються загальні години конкретного предмету, розподіл їх за тижнями та зміст самих уроків. У такий спосіб вивчається календарно-тематичне планування, згідно з яким визначається, якими знаннями, вміннями та навичками має володіти дитина в період проведення дослідження.

Контрольні зрізи розробляються трьох рівнів: репродуктивні, пізнавально-пошукові, творчі. Репродуктивний рівень контрольних зрізів – найпростіший. Його головне завдання – відтворити вивчену інформацію. Наприклад, для 3-го класу за програмою для дітей із затримкою психічного розвитку в навчальному предметі

«Читання» репродуктивний рівень передбачає завдання, які спрямовані на читання та переказ тексту. У математиці до репродуктивного рівня належать завдання, в яких дитина має розв'язати приклади. У предметі «Українська мова» дитина має відтворити за педагогом слова, в яких є м'які приголосні, та записати їх у зошит.

Пізнально-пошуковий рівень більш складний проти репродуктивного. Він передбачає не лише відтворення, яке здебільшого базується на психічному процесі пам'яті, але й вимагає розумово-пошукової діяльності, де потрібно задіяти більше логічних операцій мислення. Наприклад, для того ж 3-го класу за програмою для дітей із затримкою психічного розвитку у навчальному предметі «Читання» пізнавально-пошуковий рівень передбачає завдання, спрямовані на те, щоб дитина відповіла на запитання до прочитаного тексту. У математиці до репродуктивного рівня належать завдання, в яких дитина має розв'язати задачу, а в українській мові дитина має знайти в записаних словах м'які приголосні та підкреслити їх однією лінією.

Творчий рівень – найскладніший. Він передбачає, окрім розвитку пам'яті та мислення, ще й роботу уяви. Наприклад, у навчальному предметі «Читання» творчий рівень передбачає завдання, які спрямовані на самостійне складання невеликого твору з 4–5 речень на задану тему. У математиці до репродуктивного рівня належать завдання, в яких дитина має самостійно придумати задачу, в якій би використовувалися певні числа та потрібно було б їх додати чи відняти. В українській мові дитина має самостійно пригадати слова з м'якими приголосними.

Для більшості достовірності результатів цього методу мають бути створені максимально рівні стартові можливості для усіх дітей. Після вивчення інформації, особистого спілкування з дітьми та бесід із вчителями мають бути визначені індивідуальні особливості проведення контрольних зрізів для кожної дитини. Наприклад, дітям, в яких супутньою проблемою є домінування гальмування над збудженням та проблеми моторики й письма, було запропоновано більше часу для виконання завдань. Школярі, в яких порушення пізнавальної діяльності ускладнюється переважанням збудження над гальмуванням та суттєвими порушеннями уваги, сиділи за першою партою, подалі від вікна, без зайвих предметів на парті та під постійним наглядом педагога.

Під час проведення контрольних зрізів мають бути присутні педагоги та батьки дітей, які чекають за межами класу. Якщо дитина починає хвилюватись (що може вплинути на результати), батьки можуть зайти та заспокоїти її. Перед виконанням завдань варто встановити контакт із дітьми та створити легку, невимушену атмосферу, щоб вони не почувалися немов на іспиті. Учнім варто

пояснити, що їхні результати не будуть оцінюватися і не потраплять до журналу та в щоденники.

Дітей треба детально проінструктувати перед початком виконання завдань та надавати організаційну допомогу під час самого виконання. Час на виконання завдань визначається індивідуально до можливостей кожного учня, але загалом не перевищує 35–45 хвилин, що дорівнює тривалості уроку в молодших класах залежно від класу.

Для того, щоб ми отримали висновок, чи засвоїла дитина програму, та наблизилися до розв'язання головного завдання (реалізації корекційних цілей у роботі з обраною категорією дітей), нам треба було проаналізувати ту кількість балів, яку отримав той чи інший школяр. Для цього була розроблена спеціальна шкала за рівнями, які віддзеркалюють результати розвитку дитини та засвоєння нею програмного матеріалу.

Для дітей із порушеннями пізнавальної діяльності, які мають затримку психічного розвитку, була розроблена така шкала: в першому репродуктивному рівні дитина отримує найменшу кількість балів – 5, на пізнавально-пошуковому – 9 балів, на творчому – 11 балів. Максимальна кількість сягає 25 балів. Якщо дитина частково виконала завдання, то вона, відповідно, отримує тільки частину балів, розрахованих на це завдання. Якщо дитина виконала завдання I і II рівнів правильно або з незначними помилками, то можна зробити висновок, що програма засвоєна нею на достатньому рівні, оскільки репродуктивний та пізнавально-пошуковий рівні спрямовані на прояв знань, які здатна проявити середньостатистична дитина з інтелектуальною незрілістю. Якщо ж дитина виконує завдання III рівня, можемо зробити висновок, що дитина засвоїла програму на високому рівні, оскільки творчі завдання вимагають особливих зусиль. Якщо ж дитина виконала лише перше завдання, то програма засвоєна на низькому рівні, оскільки перше завдання в основному базується на прояві механічної пам'яті без глибокого осмислення, тому, відповідно, школяр потребує більш інтенсивної корекційної допомоги. Якщо дитина набирає за виконання завдань контрольних зрізів 5 балів і менше – це низький рівень, від 6 до 10 балів – середній рівень, від 11 до 14 – достатній рівень, від 15 до 25 – високий рівень.

Діти з інтелектуальними порушеннями не можуть творчо працювати, порівняно з учнями, які мають затримку психічного розвитку і зазвичай справляються із завданнями такого типу. Тому діти з інтелектуальними порушеннями оцінювались лише за двома рівнями – репродуктивним та пізнавально-пошуковим. Якщо дитина виконала завдання I і II рівня правильно, або з незначними помилками, то можна зробити висновок, що програма засвоєна нею на високому рівні (від 15 до 25 балів). Якщо дитина правильно виконала

завдання I і частково II рівня – програма засвоєна на достатньому рівні (11 до 14 балів), якщо учень виконав завдання лише I рівня – середній рівень (6 до 10 балів), якщо дитина виконала лише частково завдання I рівня, або виконала неправильно – низький рівень (5 балів і менше).

Отже, за результатами оцінювання контрольних зрізів, можна частково зробити висновки про реалізацію корекційної мети в навчальному процесі, адже вони відзеркалюють результати засвоєння програмного матеріалу дитиною. Метод проведення контрольних зрізів є ефективним показником результатів засвоєння навчальної програми дітьми, оскільки дає змогу безпосередньо під час самого процесу діяльності та живого спілкування з учнями, побачити реальні знання кожного з них в межах навчальної програми. Проте варто наголосити, що не варто робити висновки лише на підставі результатів контрольних зрізів. Потрібно передусім використовувати багатфакторний підхід до вивчення цієї проблеми, водночас спираючись на вивчення елементів навчальної діяльності та документації, яка яскраво демонструє результати навчальної діяльності учня протягом тривалого часу.

Щоб зробити більш загальні висновки про реалізацію корекційних цілей, треба дослідити сформованість елементів навчальної діяльності дітей, а саме: контактності, навчальної мотивації, довільності поведінки, цілеспрямованості, пізнавальної активності, самостійності, працездатності,

адекватності емоційних реакцій, загальнонавчальних інтелектуальних вмінь (планування та орієнтація в завданні, узагальнення тощо), розвитку психічних функцій, які забезпечують навчальну діяльність (зорове сприймання, просторове орієнтування, пам'ять, мисленнєві операції, мовний аналіз та синтез, дрібна моторика тощо), наявності базових вмінь та навичок, які потрібні для засвоєння шкільної програми.

Висновки. Отже, використовуючи вищеописані методи дослідження, можна з'ясувати результати навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, які перебувають на індивідуальній формі навчання. На підставі цього дослідження можна зробити деякі висновки про визначення стану забезпечення корекційного компонента індивідуального навчання. Проте для того, щоб побачити повну картину, потрібно виокремити подальші перспективи в цьому напрямі, а саме: більш детальне вивчення елементів навчальної діяльності, дослідження особливостей роботи педагогів, визначення ролі батьків у цьому процесі тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зайченко І.В. Педагогіка : підручник для педагогічних ВНЗ (доп. МОН України.). 2-е вид. Київ : Освіта України, КНТ, 2008. 528 с.
2. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посібник. 3-тє вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.
3. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.